

Ajugolak

(Baskir népmese)

Hajdan-hajdanán, azt mondják, élt egy öregapó meg egy öreganyó. Gyermekük nem volt.

Nyáron öregapó eljárt halászni, öreganyó meg bogyókat gyűjtögetett. Télen szőnyeget szőtt öreganyó, az öreg pedig tűzifát hordott szánnal az erdőből.

Így éltek-éldegéltek, ahogy erejükből telt, mígnem egyszer a csikorgó fagyos tél kellős közepén öregapót betegség verte le a lábáról. Elfogyott a tüzelőjük, nem volt mivel befűteni a kemencét. Elindult ekkor öreganyó a szánnal az erdőbe. Ott összeszedvegetvén a tűzrevalót már visszatérőben volt, amikor hirtelen-váratlan erős hóvihar érte utól, s eltévedt. Sokáig bolyongott a vaksötétben, végül óvatlanul egy medvebarlangban találta magát. Beléptekor nyomban megfogta őt a medve. Megetette-itatta, ám haza nem engedte.

Hosszú ideig élt öreganyó a medvével a barlangban. Született ott egy fia. Egy nap, amidőn a medve épp elment valahová, fogta a fiát öreganyó s futvást hazaszökött vele a faluba. Belépnek a házba, hát öregapó ott már-már a halálán van, csak ül s búslakodik. Öreganyó elsorolja neki, miféle bajokba keveredett, majd megmutatja a kisiút. Igen megörvend öregapó, hogy immár van nekik fiuk. Mivel olyan a füle, akár a medvéé, ekként nevezik el: *Ajugolak*, azaz Medvefül. Ajugolak nem napról napra, de óráról órára növekedett. Vasgyúró vált belőle hamarosan, apjának-anyjának segítő támasza. Egy nap alatt egy egész esztendőre való tüzelőt vonszolt haza az erdőről. Egy nap faragott tölgyfából egy golyót s kiment az utcára játszani a gyerekekkel. Rávágott a golyóra az *aul* egyik végiben, a golyó meg röptében gyerekek fejét vitte le s házakat döntött szét az aul másik végiben. Összegyűltek az apák s beállítottak öregapóhoz: – A te fiad elpusztítja összes gyerekeinket s bennünket is – mondták neki. – Vidd el az aulból, különben megöljük.

Igencsak elszomorodott öregapó meg öreganyó. Ám aztán elbúcsúztak Ajugolaktól s egy darabig elkísérvén, messzi, ismeretlen útjára bocsájtották. Ment Ajugolak, amerre a szeme látott. Ment egy hónapig, ment egy évig, s egyszer megpillantott egy embert, aki tölgyfákat szaggatott ki tövestül, s egyik helyről a másik helyre ültette át azokat.

– Ejha, micsoda *batir*! Te meg ki vagy? – kérdezte tőle Ajugolak.

– Én vagyok *Imen-batir* – felelte amaz. – Ám jómagam épp hogy csak *batir* vagyok, de azt mondják, van a világon egy Ajugolak nevű *batir*, ha azt meglát-nád!

– Én vagyok az az Ajugolak.

– Nocsak! – csodálkozott Imen-batir. – Ha te vagy Ajugolak, hát mutasd meg a bátorságod!

Ajugolak azon nyomban megragadta s legyőzte Imen-batirt.

– Ez igen! – mondta az. – Most már hiszek neked.

– Ketten jobb, mint egyedül – szólt Ajugolak. – Járjunk hát együtt.
Imen-batir beleegyezett, így kettesben haladtak tovább.
Mentek egy hónapig, mentek egy évig. Egyszer csak megláttak egy embert, aki a hegyeket rakosgatta egyik helyről a másikra.
– Te meg ki vagy? – tudakolták tőle.
– Én vagyok *Tau-batir* – felelte az.
– Azt látjuk, hogy batir vagy – mondták az útitársak.
– Hát éppenséggel batir vagyok – válaszolt nekik a legény. – De van a világon egy Ajugolak nevű batir, ha még azt meglátnátok!
– Én vagyok az az Ajugolak-batir. Ez meg itt Imen-batir. Hárman jobb, mint ketten, gyere hát velünk.

Az beleegyezett, s így hármásban haladtak tovább. Mentek egy hónapig, mentek egy esztendeig. Sok földet végigjártak, mígnem egyszer eljutottak egy erdőben álló házhoz. Egy lélek sem volt odabent. Lőttek hát néhány madarat a közelben, s Imen-batir otthon maradt, hogy ebédet főzzön, Ajugolak meg Tau-batir pedig vadászni indult az erdőbe.

Imen-batir épp elkészült már a jóízű étellel, amikor odakint megszólalt valaki:

– Nyiss ajtót!

Ajtót nyitván egy hüvelyknyi termetű, ezerhüvelyknyi szakállú öreget pillantott meg.

– Végy föl s ültess le! – parancsolt rá Imen-batirra az öreg.

Ő engedelmeskedett. Ekkor az öreg így szólt:

– Önts nekem levest, megkóstolom!

Imen-batir megkínálta a levesből.

– Nekem ennyi nem elég, adj még! – szólt a törpe öreg.

– Barátaim vannak – felelt rá Imen-batir. – Lehet, hogy nem marad elég nekik.

Erre az apró vénség úgy megverte Imen-batirt, hogy az elveszítette az eszméletét. Befalta a három batir számára főzött húslevest, majd eltűnt. Amidőn Imen-batir magához térve körülnézett, már sem az öreg, sem a leves sehol. Sebtiben lőtt a közelben madarakat s odakészítette a kondérba. Fel sem forrhatott még a víz, amikor visszatért Ajugolak meg Tau-batir.

– Hát az ebéd? – kérdezték dühösen. – Miért nem készült el idáig?

– Megégtem, s elveszítettem az eszméletemet – válaszolta Imen-batir. – Csak az imént álltam talpra.

Megették a fővetlen húslevest, majd lefeküdtek aludni. Másnap Ajugolak meg Imen-batir indult vadászni, s Tau-batir maradt odahaza. Az ebéd elkészültekor újfent megjelent az aprócska öreg s kérte, hogy öntsön neki levest. Tau-batir adott neki egy tállal. Az öreg követelte, hogy adjon még. Tau-batir, akárcsak tegnap Imen-batir, így válaszolt:

– Barátaim vannak, megjönnek majd éhesen, nem jut majd nekik elég leves.

A törpe kis öreg őt is eszméletlenre verte, behabzsolta az egész húslevest, majd eltűnt.

Magához tér Tau-batir, körülnéz – hát se az öreg, se az étel sehol. Akárcsak Imen-batir, ő is lő a közelben madarakat, s hamar fölrakja főni a kondérban.

Ekkor tér vissza Ajugolak meg Imen-batir. Imen-batir érti, miről van szó, ám Ajugolak dühösen kérdőre vonja:

– Miért nincs készen az ebéd?

– Megégttem s elveszítettem az eszméletemet – próbál mentegőzni Tau-batir. – Épp csak az imént álltam talpra.

Megették hát megint a fővetlen húslevest s aludni tértek.

Harmadnap Ajugolak maradt odahaza. Az ebéd elkészültekor megjelent a hüvelyknyi termetű, ezer hüvelyknyi szakállú öreg:

– Nyiss ajtót!

– Ha kell, hát kinyitod magad s bejössz – válaszolta Ajugolak.

Ajtót nyitott az öreg s belépett:

– Végy föl s ültess le! – követelte.

– Nem vagy már gyerek, nosza, ülj le magad.

– Öntsél levest! – parancsolta az öreg.

– Vendég az ételt ne követelje – felelt rá Ajugolak.

Dühbe gurult az öreg s nekirontott Ajugolaknak, ám ezúttal emberére akadt. Tusakodni kezdtek, mígnem Ajugolak eszméletlenre verte az öreget, majd a szakállánál fogva fölakasztotta odakint egy csonka ágra. Hamarosan visszatért Tau-batir meg Imen-batir:

– No, Ajugolak, készen van-e az ebéd? – kérdezték vigyorogva tőle.

– Gyerünk, megmutatom nektek azt az öreget, aki miatt ti megégtetek – szólt Ajugolak, s elvezette őket ahhoz a fához. Oda is érnek, ám a fán csak a szakáll foszlányai lengedeznek, maga az öreg sehol.

A földön maga után hagyott vércsöppek nyomán elkezdték követni az öreget. Mentek egy hónapig, mentek egy évig, s ím, egyszer észreveszik, hogy a vérnyomok a föld alá, egy kútba vezetnek. Zavarodottan torpannak meg a batirok, nem tudván, miképp ereszkedhetnének le oda. Aztán nekiláttak kötelek sodorni. Sodorták negyven nap, negyven éjjel, majd a végére egy nehéz követ kötöttek s a kútba eresztették. A kötél vége, mondják, leért a kút fenekéig. Vitába szálltak ekkor, ki ereszkedjék le a föld alá. Sem Imen-batir, sem Tau-batir nem szánta rá magát.

– Majd én leereszkedem – szólt Ajugolak. – Ti meg itt várjatok reám.

Azzal megragadta a kötelek s kezdett ereszkedni lefelé. Szilárd talajt érezvén a talpa alatt körül nézett, s egy ösvényen akadt meg a szeme. Elindult azon az ösvényen s eljutott egy házhoz. Oda belépvén egy szépséges leányra talált. Köszöntötte, majd megkérdezte tőle:

– Nem láttál-e egy ilyen meg ilyen törpe öreget?

– Innét nem messzire lakik a néném, talán ő tud róla – felelte a leány.

Továbbindult Ajugolak s megérkezett a másik házhoz. Az első házbelinél is szebb leány lakott benne. Tőle is megkérdezte:

– Egy ilyen meg ilyen törpe öreget nem láttál-e?

– Innét nem messzire lakik a néném, talán ő tud róla – felelte a leány.

Indul tovább Ajugolak, elérkezik a harmadik házhoz. Abban a másik kettőnél is szebb leány lakik.

– Egy ilyen meg ilyen törpe öreget nem láttál-e? – kérdi tőle.

– De igen – feleli a leány. – Itt van, épp az imént ment be a fürdőbe.

Ajugolak egy kondérban ólmot olvasztatott a leánnyal, s az meg is tette. Fogta ekkor Ajugolak a tele kondérnyi forró ólmot s belépett vele a fürdőházba. Az élvezettől elalélva csakugyan ott tisztálkodott a törpe öreg.

– Ahá, megvagy – szólta oda neki nyugodtan Ajugolak. – Most aztán nem menekülsz! – s az összes ólmot a szájába öntötte. Az ólomtól megfulladván az kiadta a lelkét.

Ajugolak ezután visszatért a leányhoz s elsorolta neki a vele történeteket. Az beleegyezett, hogy vele együtt elindul, hogy kijusson a felső világba. Összeszedték a ház összes javait, egy ládát teliraktak arannyal, s nekivágtak az útnak. Ajugolak visszanézett a házra, a leány pedig megkérdezte:

– Mit gyönyörködsz abban a házban? Sajnálod tán itthagyni?

– Sajnálom! – sóhajtott föl Ajugolak.

Ekkor a leány elővett egy aranytojást s a földre dobta. Az a ház felé gurult, mire a ház egy szempillantás alatt föltekeredett, majd összezsugorodva eltűnt a tojás belsejében. A leány elrakta a zsebébe, s útnak indultak. Eljutván a középső nővérig, az így szólott:

– Néném ha jön, hát magam is veletek tartok.

Összeszedte holmijait egy ezüstitládába, majd ledobott a földre egy ezüstitojást, s a ház egy szempillantás alatt föltekeredett, s összezsugorodva eltűnt a tojás belsejében, a tojást pedig a leány a zsebébe rakta. Hárman indultak tovább, s eljutottak a legkisebb húgukig. Az úgyszintén azt mondta:

– Nénéim ha ekként döntöttek, úgy én is indulok veletek a felső világba.

Javait egy rézládába szedte, háza meg csudamód föltekeredvén összezsugorodott, s eltűnt egy réztojásban. Négyen eljutottak addig a kútig, amelybe Ajugolak leereszkedett. Ott pedig még mindig azonmód ott függött a kötel. Azt Ajugolak megrántotta. Odafent is megrántották, így adtak jelt. Ajugolak először odakötötte a rézládát, ráültette a leányok legkisebbikét s jelt adott, hogy húzzák föl. Az oda-fönt lévőek föl is húzták, majd ismét leengedték a kötelet. Fölhúzván az ezüstitládát a középső nővérről s az aranyládát a legnagyobb nővérről, láttukon Imen-batir meg Tau-batir nem győzött gyönyörködni. Fekete irigység szállta meg őket, hogy a legszebbik, legnagyobbik nővér Ajugolak asszonya leszen.

Végül Ajugolakot kezdték fölfelé húzni. Amidőn Ajugolak már fönn volt, közel a föld színéhez, Tau-batir s Imen-batir elvágta a kötelet, mire ő visszazuhan a kút fenekére. A batirok meg mindhárom leányt magukkal vitték.

Sokáig feküdt Ajugolak eszméletlenül. Magához térvén nagyot sóhajtván elindult a számára ismerős ösvényen. Elhagyta azokat a helyeket, ahol korábban a házak álltak, s eljutott egy tóhoz. A tó partján egy fekete nyárfa nőtt, hatalmas fészek a legfetején. Fölmászott a fára a batir s akkor meglátta, hogy ez a *Szamrigus* madár fészke. Maga a madár nem volt a fészekben, csak a fiókái.

– Ej, ember, hogy kerültél te ide? – mondták a fiókák. – Mi ugyan mindannyian odaveszünk.

– Miért? – kérdezte Ajugolak.

– Mindjárt előjön a tóból a kilencfejú *adzsdaha*, s lenyel bennünket – felelték a madárfiak.

Alighogy mindezt kimondták, félelmetes szélvihar kerekedett. Előbukkant a tóból a kilencefejű adzsdaha, s odarepült a fához. Már-már nyelte volna el a Szamrigus fiókáit, ám ekkor Ajugolak kirántotta a kardját, darabokra vágta az adzsdahát, s a darabjaiból, akár a tűzifából, jókora rakást tetézett.

A Szamrigus fiókái örömben azt sem tudták, mit tegyenek, hogyan köszönjék meg ezt Ajugolaknak.

– Anyánk hamarosan vissza kell hogy térjen – mondták neki. – Te egyelőre rejtőzz el. Előbb elmondunk mindent neki, hisz amint meglát, nyomban lenyelhet téged.

És valóban: porfelleget kavarva csakhamar hazarepült a Szamrigus. Visszatertekor azonnal kérdőre vonta fiókáit:

– Miért van itt emberszag? Vajon nincs-e itt ember?

– Ugyan, hogy lehetne itt ember? – felelték a fiókák. – Talán rólad magadról érzik a szag. Hiszen emberek közelében repültél.

– Nem, nem, csak ne titkoljátok, mondjátok meg az igazat. Itt én friss szagot érzek.

Ekkor a fiókák megmutatták az adzsdaha testéből halmozott rakást, s elsorolták neki, mi történt. Ajugolak láttán a Szamrigus mégis alig bírta visszatartani magát, hogy föl ne falja.

– Fiókáim kedvéért életet ajándékozok neked – mondta. – No, emberfia, mi a kívánságod? Hogy kerültél te ide?

Ajugolak elmondta neki, milyen bajba esett, s megkérte, vinné föl őt a felső világba.

– Jól van – azt mondja a Szamrigus. – Fölviszlek téged a föld színére, csak készíts negyven hordó húst meg tejet. Repülés közben ha jobbra nézek, nyomj a számba egy darab húst, ha meg balra nézek, adj tejet.

Elment hát Ajugolak, hogy a húst meg a tejet összekészítse. Azok a vadak s állatok segítettek neki, akiket megmentett az adzsdahától. Mindent megszerezvén, a hordókat a hatalmas Szamrigus madár szárnyaira málházta, maga pedig fölkapaszkodott annak a hátára. Fölrepült a madár, s a szárnycsapásaitól fölkarodott a tó vize, a nyárfa teteje pedig földig hajolt. Néz a Szamrigus jobbra, s Ajugolak egy darab húst vet a szájába, néz balra, s ad neki egy hordónyi tejet. Nem messzi jártak már a földhöz, amidőn utószor nézett jobbra a madár, hús azonban már nem maradt Ajugolaknál. Ekkor nem sokat töprengve levágott egy darabot a lábából s a madár szájába dugta. S így föl is repültek a föld színéig.

– Emberfia – kérdezte a Szamrigus –, miért volt az utolsó falat olyan jóízú?

Ajugolak ijedtében nem merte megmondani, mi az igazság. Ám a Szamrigus észrevette, hogy sántikál:

– Miért sántítasz?

Ajugolak erre kénytelen volt megmondani az igazat. Kinyújtott nyelvét a Szamrigus ekkor végighúzta a batir sebén, s a seb azon nyomban begyógyult. A madár e szavakkal búcsúzott el Ajugolaktól:

– Emberfia, te most eredj el innét negyven mérföldnyire, áss egy gödröt s rejtőzz el benne. Máskülönben a fölszálltamkor általam támasztott szélben meg nem állsz a földön.

Úgy is tett Ajugolak. Fölszállt a Szamrigus madár, s egyszeriben félelmetes forgószelek kerekedett. Ajugolak még a mély gödörben is alig bírta tartani magát.

Mélyen elgondolkodva indult el Ajugolak, hogy megkeresse őt eláruló társait. Sok földet bejárt, míg nem találkozott egy lovakat legeltető emberrel.

– Két ilyen meg ilyen batir meg három leány nem járt-é erre felé? – tudakolta a csikóstól.

– De igen – válaszolta az. – Jártak vagy három esztendeje.

Mielőtt betért volna az aulba, meglátott Ajugolak egy rakás hamut. Belekotor a hamuba s rálel egy szénkeményre szikkadt lepényre. Ezt a lepényt a legnagyobb-bik leány ásta el a hamuba.

Sok földet megjár megint, s találkozik egy marhákat legeltető emberrel.

– Két ilyen meg ilyen batir meg három leány nem járt-é erre felé? – kérdezte tőle Ajugolak.

– De igen – válaszolta a csordás. – Jártak vagy három hónapja.

Belekotor Ajugolak a tűz hamujába, ahol azok letáboroztak, s rátalál még egy keményre szikkadt lepényre.

Megérkezik Ajugolak a harmadik aulba, s az embereket kikérdezvén megtudja azok szálláshelyét. Kiderül, hogy a batirok a középső s a legkisebbik nővérrel egyazon házban szálltak meg, a legnagyobbik nővér pedig egy másikban. Ajugolak megkereste azt a házat, ahol a legnagyobbik lakott. Amint meglátta őt, az elcsodálkozott:

– Te miért maradtál ott?

– A kötél, úgy látszik, nem volt elég erős és elszakadt – válaszolta Ajugolak.

Éttek-ittak, majd elindultak ama négyhez. Megérkezvén hozzájuk azt látják: a két batir s a két leány eszik és iszik, ám ahogy belépnek, az Imen-batir s Tau-batir kezében lévő poharak leesnek a földre. Ajugolak a vele tartó leányra tekintve így szól:

– Lám csak, mennyire bánkódtak utánam a barátaim: örömről kiesett kezükből a pohár!

Együtt mindannyian kísértáltak egy szép tó partjára. Ott a leányok kását főztek, megvajajzták s a férfiak elé rakták. Így szólt Imen-batirhoz s Tau-batirhoz Ajugolak:

– Sokáig voltunk egymástól távol. Tegyük most próbára egymást, s megtudjuk majd, hogy ez idő alatt ki vétkezett. Mindannyian nyilazzunk föl az égbe. Aki büntelen, annak nyila egyenest ebbe a kásába talál. Akinek pedig bűn nyomja a lelkét, annak nyila egyenest a tulajdon fejébe talál.

Megrémült Imen-batir meg Tau-batir, s nem szánta rá magát, hogy elkezdje. Ekkor Ajugolak fogta az íját, s a nyilat az ég felé eresztette. Hamarosan visszahullott a nyíl, s beletalált a kásával teli kondérba. Imen-batir kissé oldalra nyilazott, ám a nyíl visszafelé hulltában átütötte a fejét s keresztülhatolt az egész testén. Tau-batir rémülettől reszketve az ellenkező irányba lökte ki a nyilat. A nyíl azonban visszahulltában neki is átütötte a fejét, s úgyszintén keresztülhatolt az egész testén. Ajugolak ekkor elmondta a leányoknak társai árulását.

A legnagyobbik leányt feleségül vette, húgaival összebarátkozott, s élt sok-sok évig, azt mondják.

Fordította: Buda Ferenc